

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

روان‌شناسی ازدواج

سرشناسه	سلیمانی، اسماعیل، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	روانشناسی ازدواج / تألیف اسماعیل سلیمانی و کتابون حسینی؛ ویراستار علمی علی عیسی زادگان؛ ویراستار ادبی فاطمه مدرسی.
مشخصات نشر	ارومیه: دانشگاه ارومیه، انتشارات، ۱۴۰۲
مشخصات ظاهری	۳۷۵ ص: جدول.
فروست	انتشارات دانشگاه ارومیه؛ ۳۲۳.
شابک	۳-۱۸-۵۷۹۱-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی فیپا	
یادداشت	کتابنامه: ص. ۳۵۵-۳۶۹.
موضوع	زناشویی -- جنبه‌های روان‌شناسی -- راهنمای آموزشی (عالی)
موضوع	Marriage -- Psychological aspects -- Study and teaching (Higher)
موضوع	مشاوره ازدواج -- راهنمای آموزشی (عالی) Marriage counseling -- Study and teaching (Higher)
موضوع	همسرگزینی -- جنبه‌های روان‌شناسی Mate selection -- Psychological aspects
موضوع	زناشویی (اسلام) Marriage -- Religious aspects -- Islam
موضوع	زناشویی -- اختلاف -- جنبه‌های روان‌شناسی Marital conflict -- Psychological aspects
شناسه افزوده	حسینی، کتابون، ۱۳۷۴ -
شناسه افزوده	عیسی زادگان، علی، ۱۳۴۷ -، ویراستار
شناسه افزوده	دانشگاه ارومیه Urmia University
رده بندی کنگره	HQ۷۴۳
رده بندی دیویی	۳۰۶/۸۱
شماره کتابشناسی ملی	۹۱۳۶۸۴۳

مرکز انتشارات دانشگاه ارومیه

ارومیه، کیلومتر ۱۱ جاده سرو، تلفن: ۲۱۹۴۲۷۴ -- ۲۲۷۷۹۹۳ - ۰۴۴-۲۲۷۷۹۹۳، دورنگار ۰۴۴-۲۲۷۷۹۹۳.

عنوان: روانشناسی ازدواج

تألیف: دکتر اسماعیل سلیمانی و کتابون حسینی

ناشر: انتشارات دانشگاه ارومیه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: ؟؟؟

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۴۰۲

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

قیمت پشت جلد: ۲۵۰۰۰۰ تومان

شابک: ۳-۱۸-۵۷۹۱-۶۲۲-۹۷۸

فهرست مطالب

فصل اول: روان‌شناسی و مشاوره خانواده	
۱	مقدمه
۲	تعریف خانواده
۴	اهمیت خانواده
۵	کارکرد خانواده
۷	فرهنگ ازدواج و خانواده در ایران
۸	تحولات خانواده در ایران و جهان
۱۱	تحلیل ساختار خانواده
۱۳	مراحل تحول خانواده
۱۵	الگوهای ارتباطی خانواده
۱۷	سبک‌های فرزندپروری
۱۹	تعارضات خانوادگی
۲۰	خشونت خانوادگی
۲۴	پرسش‌نامه‌ها
۲۴	پرسش‌نامه تعارضات زناشویی
۲۹	پرسش‌نامه سنجش عملکرد خانواده
فصل دوم: ازدواج	
۳۵	مقدمه
۳۶	ازدواج از گذشته تا کنون
۳۹	شرایط ازدواج
۴۱	سبک‌های ازدواج
۴۲	دلایل درست و نادرست ازدواج
۴۳	دلایل درست ازدواج
۴۴	دلایل نادرست ازدواج

۵۱	ازدواج موفق
۵۹	عوامل اصلی در برهم خوردن آرامش زندگی زناشویی در جامعه ما چیست؟
۶۳	پرسش نامه‌ها
۶۳	پرسش نامه رضایت زناشویی
۷۰	پرسش نامه خوشبختی ازدواج
۷۳	پرسش نامه انتظار از ازدواج

صفحه	فصل سوم: مشاوره پیش از ازدواج
۷۷	مقدمه
۷۹	ساختار مشاوره پیش از ازدواج
۸۰	کارکردهای مشاوره پیش از ازدواج
۸۲	فواید مشاوره پیش از ازدواج
۸۳	انواع مشاوره‌های پیش از ازدواج
۸۵	برنامه آماده‌سازی زوجین برای ازدواج
۸۵	ارتقاء بخشی رابطه
۸۷	برنامه بهبود ارتباط و پیش‌گیری
۸۹	شناخت تفاوت‌های زنان و مردان
۹۲	پرسش نامه‌ها
۹۲	مقیاس مردانگی - زنانگی

صفحه	فصل چهارم: ملاک‌های انتخاب همسر
۱۰۰	مقدمه
۱۰۱	علاقه دختر و پسر به یکدیگر
۱۰۲	سن و فاصله سنی
۱۰۵	موقعیت اجتماعی یا ثروت
۱۰۶	میزان تحصیلات
۱۰۷	شغل مرد
۱۰۸	شغل زن

۱۰۹	منش
۱۱۰	ظاهر
۱۱۱	پوشش
۱۱۱	شناخت
۱۱۲	تشابه علائق و طرز تفکر
۱۱۳	تشابه فرهنگی زوجین
۱۱۳	تشابه دینی و مذهبی
۱۱۴	تفاوت‌های قومی
۱۱۵	اوقات فراغت
۱۱۶	کلام و رفتار تکانشی
۱۱۷	خشم و عصبانیت
۱۱۷	سکوت و پنهان‌کاری
۱۱۷	قربانی‌پنداری
۱۱۸	سلطه‌جویی
۱۱۹	فقدان دوست صمیمی
۱۱۹	سابقه اقدام به خودکشی و تمایل به خودکشی
۱۲۰	سابقه ابتلا به بیماری‌های روانی و جسمانی
۱۲۱	نظریه‌هایی در باب ملاک‌های همسرگزینی
۱۲۱	نظریه انتخاب تصادفی
۱۲۱	نظریه همسان‌همسری
۱۲۵	نظریه ناهمسان‌همسری
۱۲۶	تأثیر تفاوت‌های جنسیتی در ملاک‌های انتخاب همسر
۱۲۹	پرسش‌نامه‌ها
۱۲۹	پرسش‌نامه نگرش به ازدواج
۱۳۳	پرسش‌نامه رغبت‌سنج ازدواج
۱۳۸	پرسش‌نامه ترس از ازدواج

صفحه	فصل پنجم: عشق و انواع آن
۱۴۴	مقدمه
۱۴۷	تعریف عشق از دیدگاه روان‌شناسان برجسته
۱۴۹	دسته‌بندی‌های مختلف عشق
۱۵۴	علائم عشق
۱۵۹	تشخیص عشق حقیقی و سالم
۱۶۰	عشق از منظر روان‌شناسی تکاملی
۱۶۱	عشق از منظر زیست‌شناسی
۱۶۵	چرا عشق می‌ورزیم؟
۱۶۶	جادوی عشق تا چه هنگام دوام دارد؟
۱۶۷	فرهنگ و تجربه عشق
۱۶۸	قصه عشق و تجربه عشق
۱۶۹	سبک‌های دلبستگی و تجربه عشق
۱۷۴	طرحواره‌های ناسازگار اولیه و تجربه عشق
۱۸۰	پرسش‌نامه‌ها
۱۸۰	پرسش‌نامه عشق هاتفیلد و اسپرچر
۱۸۳	پرسش‌نامه استاندارد عشق مثلثی استرنبرگ
۱۸۸	پرسش‌نامه سبک‌های عشق هندریک

صفحه	فصل ششم: ازدواج با افراد مبتلا به اختلالات روان‌شناختی
۱۹۴	مقدمه
۱۹۴	اختلالات شخصیتی
۱۹۶	اختلال شخصیت بدگمان (پارانوئید)
۱۹۷	اختلال شخصیت اسکیزوئید
۱۹۸	اختلال شخصیت اسکیزوتایپی
۱۹۸	اختلال شخصیت ضداجتماعی
۱۹۹	اختلال شخصیت مرزی

۱۹۹	اختلال شخصیت نمایشی
۲۰۰	اختلال شخصیت خودشیفته
۲۰۱	اختلال شخصیت اجتنابی
۲۰۲	اختلال شخصیت وابسته
۲۰۲	اختلال شخصیت وسواسی - جبری
۲۰۳	اعتیاد
۲۰۴	روان رنجوری
۲۰۸	سلامت هیجانی
۲۱۰	پرسش نامه‌ها
۲۱۰	پرسش نامه استاندارد سلامت روان
۲۲۰	پرسش نامه شخصیت اسکیزوتایپی
۲۲۵	پرسش نامه شخصیت مرزی
۲۲۸	پرسش نامه شخصیت خودشیفته

صفحه

فصل هفتم: شکست عاطفی و سازگاری با پیامدهای آن

۲۳۱	مقدمه
۲۳۲	مراحل شکست عاطفی
۲۳۲	مرحله اول: اعتراض
۲۳۳	مرحله دوم: تسلیم
۲۳۳	پیامدهای شکست عاطفی
۲۳۵	اختلال بی خوابی
۲۳۵	افکار مزاحم و تلاش برای کنترل آنها
۲۳۶	سندرم دل شکستگی
۲۳۷	نشانگان ضربه عشقی
۲۳۸	احساس تنهایی
۲۳۹	آسیب پذیری خودپنداره

۲۴۰	تفاوت مردان و زنان در مواجهه با غم ناشی از شکست عاطفی
۲۴۱	سازگاری با پیامدهای شکست عاطفی
۲۴۶	اهمیت سوگواری و مراحل آن
۲۴۷	مرحله اول: شوک و عدم باور
۲۴۸	مرحله دوم: بررسی وضعیت، ازدست دادن امید و هجوم عواطف شدید
۲۵۳	مرحله سوم: سامان‌دهی مجدد، یکپارچه شدن و پذیرش
۲۵۷	پرسش‌نامه‌ها
۲۵۷	پرسش‌نامه ضربه عشق

صفحه	فصل هشتم: خیانت زناشویی و راهکارهای مقابله با آن
-------------	---

۲۶۲	مقدمه
۲۶۲	تعهد زناشویی
۲۶۴	تعریف خیانت زناشویی
۲۶۵	همه‌گیرشناسی و شیوع خیانت زناشویی
۲۶۶	انواع خیانت زناشویی
۲۶۶	علل خیانت زناشویی
۲۶۸	سبک‌های دلبستگی و خیانت زناشویی
۲۷۰	تیپ شخصیتی و خیانت زناشویی
۲۷۴	طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه و خیانت زناشویی
۲۷۵	تفاوت‌های جنسیتی در مواجهه با خیانت زناشویی
۲۷۶	واکنش همسران به افشای خیانت زناشویی
۲۷۷	رهایی از آسیب‌های خیانت زناشویی
۲۸۳	درمان خیانت زناشویی
۲۸۴	دست‌یابی به صمیمت عاطفی
۲۸۶	هشت نیاز عاطفی که بر آوردن آن‌ها موجب ایجاد صمیمیت و مانع پیمان‌شکنی می‌شود
۲۸۸	پرسش‌نامه‌ها
۲۸۸	پرسش‌نامه نگرش به خیانت (روابط فرازناشویی)

صفحه	فصل نهم: طلاق و سازگاری با پیامدهای آن
۲۹۵	مقدمه
۲۹۶	علل طلاق
۳۰۴	انواع طلاق
۳۰۴	طلاق عاطفی
۳۰۵	مراحل طلاق عاطفی
۳۰۷	پیامدهای طلاق عاطفی
۳۰۷	طلاق قانونی
۳۰۷	طلاق اقتصادی
۳۰۹	طلاق والدینی
۳۰۹	طلاق اجتماعی
۳۰۹	طلاق روانی
۳۱۰	مراحل طلاق
۳۱۱	پیامدهای طلاق
۳۱۴	سازگاری با پیامدهای طلاق
۳۱۷	عوامل تأثیرگذار بر سازگاری با طلاق
۳۲۱	پرسش‌نامه‌ها
۳۲۱	پرسش‌نامه طلاق عاطفی
۳۲۴	پرسش‌نامه بی‌ثباتی ازدواج (احتمال طلاق)

صفحه	فصل دهم: ازدواج از منظر اسلام
۳۲۸	مقدمه
۳۳۳	دلایل اهمیت ازدواج از نظر اسلام
۳۳۵	معیارهای انتخاب همسر از دیدگاه اسلام
۳۳۷	ملاک‌های غیرضروری در انتخاب همسر
۳۳۸	مبانی ارتباطی همسران از منظر اسلام

۳۳۸	مبنای اول: آرامش بخشی زن و مرد در محیط خانواده
۳۳۸	مبنای دوم: مهارت‌های شناختی
۳۳۹	مبنای سوم: مهارت‌های نگرشی
۳۳۹	مبنای چهارم: مهارت‌های ارتباطی
۳۴۰	مبنای پنجم: وجود گزینه جنسی
۳۴۰	نکاتی چند در برقراری و حفظ و استمرار زیباترین و آرامش‌بخش‌ترین رابطه‌ها بین همسران
۳۴۱	شیوه ارتباط در همسرمداری حضرت علی (ع)

صفحه	فصل یازدهم: نظریه‌های خانواده درمانی
۳۴۴	مقدمه
۳۴۶	تعریف خانواده درمانی
۳۴۷	نظریه‌های خانواده درمانی
۳۴۷	خانواده درمانی مبتنی بر روان تحلیلی
۳۴۹	خانواده درمانی سیستمی و استراتژیک
۳۵۰	خانواده درمانی ساختاری
۳۵۱	خانواده درمانی شناختی - رفتاری
۳۵۳	خانواده درمانی تجربه‌ای
۳۱۹	منابع

پیشگفتار

کتاب حاضر برای دانشجویان کارشناسی به عنوان منبع درسی «روان‌شناسی خانواده» به ارزش ۲ واحد، دانشجویان تحصیلات تکمیلی به جهت تحقیقات پژوهشی و همچنین برای اقشار مختلف جامعه تهیه و تدوین شده است. امید می‌رود علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر دانش‌پژوهان، درمانگران، علاقه‌مندان حوزه روان‌شناسی خانواده و غیره نیز از آن بهره‌مند شوند.

اینکه چرا نویسنده این کتاب را نوشته است؟ چه چیزی باعث شد که این تصمیم را بگیرد و به این موضوع خاص (روان‌شناسی ازدواج) پردازد؟ باید بگوییم در مورد این واحد درسی کتاب خاصی در اختیار همکاران و دانشجویان نبود و تا به حال با ارائه جزوه یا کتاب‌های غیرتخصصی و جزئی، این واحد تدریس شده است. نویسنده بر خود وظیفه دانسته تا با توجه به اینکه از یک طرف در این واحد درسی، هدف آشنایی دانشجویان با حوزه ازدواج و خانواده می‌باشد و از طرفی با توجه به مقالاتی که توسط نویسنده کار شده است، با ارائه توضیحاتی در مورد ازدواج، معیارهای انتخاب همسر، مشاوره پیش از ازدواج، عشق، خیانت، طلاق، شکست عاطفی و ازدواج از دیدگاه اسلام این کتاب تدوین گردد. انتظار می‌رود دانشجویان عزیز با مطالعه این کتاب با حوزه ازدواج و خانواده و نظریه‌های و درمان‌های آن آشنا شده و در کارهای پژوهشی خود نیز از آن بهره‌مند گردند. در این کتاب سعی شده است در همه حوزه‌های ازدواج و خانواده بر اساس آخرین مطالب پژوهشی و علمی، مطالب ارزشمندی ارائه گردد.

در تهیه و تنظیم متون کتاب از همه متخصصان و همکاران ارجمندی که به‌طور مستقیم و غیرمستقیم با تشویق‌ها، راهنمایی‌ها و پیشنهادهای ارزنده در این امر سهیم بودند، صمیمانه سپاس‌گزاری می‌شود. بدون شک این کتاب خالی از نقص و عیب نیست و نویسنده از صاحبان بینش و بصیرت علی‌الخصوص دانشجویانی که این واحد درسی را می‌گذرانند، انتظار دارد که بر او منت نهاده و با انتقاد، اظهارنظر و پیشنهادهای اساسی، مقدمات تدوین کتابی بهتر و جامع‌تر را در ویرایش‌های آتی فراهم آورند.

اسماعیل سلیمانی

دانشیار دانشگاه ارومیه

E. soleimani@urmia. ac. ir

۱۳۹۹

فصل اول

روان‌شناسی و مشاوره خانواده

مقدمه

خانواده یکی از واژه‌هایی است که در هر فرهنگ و تمدنی ارزش و جایگاه خاصی را به خود اختصاص داده است، جایگاهی که شاید به واسطه ویژگی منحصر به فرد آن، به وجود آمده باشد. خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی و مقدس‌ترین، عظیم‌ترین و پایدارترین بستر تربیت و تندرستی انسان است. خانواده از آن جهت که زیربنا و ریشه همه نهادهای اجتماعی است، قدرتمندترین کانون اثرگذاری و مؤثرترین مرکز برای ساماندهی یا نابسامانی اجتماعی و عامل تشکیل و سیستم دهی به جامعه می‌باشد. خانواده از یک سو در برگیرنده همه افراد اجتماع است، چون هر فردی خود زیر مجموعه یک خانواده است و از سوی دیگر یکی از واحدهای تشکیل دهنده اجتماع بوده و در هر دو موقعیت، نقش مهم و اساسی خود را به خوبی ایفا می‌کند. شکی نیست که سلامت جامعه به سلامت خانواده بستگی دارد و اهمیت تأثیر خانواده بر رشد فردی به قدری است که تاکنون هیچ نهادی نتوانسته است، جای آن را بگیرد.

---

¹. Family

تعریف خانواده

تعاریف اولیه خانواده توسط ارنست برگس^۱ (۱۹۲۶) و بعداً، جورج مورداک^۲ (۱۹۴۹) مطرح شد. تعریف ارائه شده توسط برگس ادعا می‌کرد که خانواده از دو یا چند نفر تشکیل شده است که به واسطه خویشاوندی، ازدواج یا فرزندخواندگی با یکدیگر زندگی می‌کنند (کرافورد^۳، ۲۰۱۹). اما امروزه صاحب‌نظران حوزه خانواده معتقدند که تعریف خانواده منحصرأ به حضور تعدادی از افرادی که در یک فضای فیزیکی و روان‌شناختی در کنار هم قرار دارند و به وسیله خویشاوندی، ازدواج یا فرزندخواندگی با یکدیگر مرتبط شده‌اند، اطلاق نمی‌شود، بلکه خانواده به عنوان یک سیستم اجتماعی- فرهنگی در نظر گرفته می‌شود که در کنار تمام ویژگی‌های ذکر شده، دارای مجموعه‌ای از قواعد است و هر یک از اعضایش نیز نقش خاصی دارند. این سیستم دارای یک ساختار قدرت است که به وسیله آن، اشکال مختلفی از ارتباط را به نمایش می‌گذارد (اسناپکوسکی^۴، ۲۰۲۱). در چنین نظامی، افراد به وسیله علائق و دلبستگی‌های عاطفی نیرومند، دیرپا و متقابل به یکدیگر متصل شده‌اند. با اینکه ممکن است، از شدت و حدت این علائق و دلبستگی‌ها در طی زمان کاسته شود، لیکن باز هم علائق مزبور در سراسر زندگی خانوادگی به بقای خود ادامه خواهند داد. ورود به چنین نظام سازمان یافته‌ای صرفاً از طریق تولد، فرزند خواندگی، یا ازدواج صورت می‌گیرد (گلدنبرگ و گلدنبرگ^۵، ۲۰۰۸) خانواده‌ها به مرور صاحب اعضای جدیدی می‌شوند و برخی از اعضا را از دست می‌دهند، اما روابط خانوادگی همچنان پابرجا باقی می‌مانند. نفوذ خانواده باعث می‌شود، حتی زمانی که اعضاء در اثر فاصله‌های فیزیکی از هم جدا می‌شوند، همچنان به حفظ ارتباط عاطفی‌شان مبادرت ورزند.

1. Burgess

2. Murdock

3. Crawford

4. Snopkowski

5. Goldenberg & Goldenberg

به عبارت دیگر یک عضو خانواده هرگز نمی‌تواند به طور کامل و واقعی، عضویت در آن خانواده را از دست بدهد.

در تعریف دیگری ذکر شده است، خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای جامعه و شکل دهنده شخصیت آدمی است. مطلوبیت، رضایت، خشنودی، کیفیت و کارکرد بهینه خانواده عوامل بسیار مؤثری در شکوفایی، رشد و پیشرفت اعضای خانواده هستند. خانواده اولین بافتی است که فرزندان در آن یاد می‌گیرند و تحول می‌یابند (زاپوسنی، هرویس و اسکوارتز، ۲۰۱۳). همچنین تامپسون و هندرسون (۲۰۱۴) معتقدند خانواده یک واحد زیستی، اجتماعی و بنیادی در جامعه است که از افراد بزرگسالی تشکیل شده است که باهم زندگی می‌کنند و در زمینه مراقبت و تربیت فرزندان (چه فرزندان زیستی و چه فرزندخوانده‌ها) باهم همکاری دارند. بر خلاف اعضای متعلق به نظام‌های غیر خانوادگی که عمدتاً می‌توان در غیاب آن‌ها عضو جدیدی را جایگزین ساخت، اعضای خانواده تعویض ناپذیر هستند، این امر در وهله نخست به خاطر آن است که ارزش اصلی خانواده حاصل شبکه روابطی است که توسط اعضای آن به وجود آمده است (گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۰۰). با اینکه اعضای خانواده در حین رشد به هویت اختصاصی و یکتای خود دست می‌یابند، اما باز هم به گروه خانوادگی دلبستگی دارند و لذا هویت خانوادگی خود را حفظ خواهند کرد. اعضای یک خانواده نه فقط به خاطر پول، غذا و سر پناه بلکه به خاطر نیاز به عشق و محبت، همکاری و همیاری، جامعه‌پذیری و سایر نیازهای ملموس به یکدیگر دلبسته‌اند.

1. Szapocznik, Hervis & Schwartz

2. Thompson & Henderson

اهمیت خانواده

خانواده واحدی عاطفی- اجتماعی، کانون رشد و تکامل، التیام و شفا دهندگی، اولین مبدأ کسب هویت و تربیت و تعلیم و مهم‌ترین منبع حمایت اجتماعی است که رشد جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی اعضا را تسهیل می‌کند. همچنین خانواده عامل زیربنایی در تربیت عاطفی، تأمین اقتصادی و احساس تعلق، محوری‌ترین محیط تربیتی مؤثر در حفظ سلامت روانی، اجتماعی و جسمانی، بهترین محیط برای تأمین نیازهای جسمانی، روانی و اجتماعی، اجتماعی شدن و آشنایی با قوانین، نقش‌ها و ارزش‌های فرهنگی است (کریسپ و تیلور، ۲۰۰۵؛ بومار، ۲۰۰۴؛ کلمن، مک گوایر و ایگستی، ۲۰۰۲).

خانواده نقش بنیادینی در ایجاد سلامت و بیماری در افراد ایفا می‌کند و اصلی‌ترین نهاد در حفظ سلامتی فرد و جامعه است. خانواده همچنین در شکل‌گیری مفاهیم سلامت و بیماری و الگوهای رفتار بهنجار و نابهنجار، تأثیری بسزا دارد (نیمیر، ۱۹۹۳)، اما خانواده ناسالم از تأمین نیازهای تحولی، حل مشکلات و تعارض‌های خود، ناتوان است و کارکرد های تربیتی، حمایتی، نظارتی، اقتصادی آن دچار اختلال می‌شود و از آنجایی که فرزندان خانواده ناسالم همواره مترصد ازدواج با افراد شبیه خود هستند، فرآیند چند نسلی در خانواده‌های ناسالم به وجود می‌آید و این نظام مختل نسل به نسل انتقال می‌یابد (بوئن، ۱۹۷۶).

خانواده نقش بسیار مهمی در رشد و پیشرفت توانایی‌ها و استعداد های اعضا خود دارد. به عبارت دیگر، نقش و وظایفی که هر یک از اعضای خانواده بر عهده می‌گیرند

-
1. Crisp & Taylor
  2. Bomar
  3. Clemen, Mc guire & Eigsti
  4. Neimeyere
  5. Bowen

در تقابل نزدیک با یکدیگر بوده و ایفای نقش هر یک از اعضای می‌تواند موجبات رشد و تعالی خانواده را فراهم کند.

کارکرد خانواده

خانواده به لحاظ برخورداری از کارکردهای متعدد، یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی در طول تاریخ بشر به شمار می‌رود. از جمله مهم‌ترین کارکرد های خانواده می‌توان به کارکرد زیستی، کارکرد تربیتی- فرهنگی، کارکرد اجتماعی و کارکرد اقتصادی اشاره کرد.

کارکرد زیستی

عملکرد خانواده در جهت حفظ و ارتقای بهداشت و سلامت جسمانی و نیز فراهم کردن شرایط لازم برای رفع نیازهای زیستی اعضای کارکرد زیستی خانواده نامیده می‌شود. مهم‌ترین ابعاد این کارکرد عبارت‌اند از: رفع نیازهای زیستی، تأمین سلامت جسمانی، تأمین رشد بهنجار جسمانی، پیش‌گیری از بروز بیماری‌ها و ناهنجاری‌های رشد، اعتدال در تأمین نیازمندی‌های جسمانی و فراهم آوردن شرایط لازم برای پرداختن به سایر ابعاد شخصیتی انسان (لینتر، ۲۰۰۳).

کارکرد تربیتی- فرهنگی خانواده

خانواده نقشی اساسی در تربیت فرزندان یک جامعه دارد و این امر از طریق انتقال فرهنگ جامعه به آنان انجام می‌گیرد. به عبارت دیگر از طریق انتقال فرهنگ به کودک و نوجوان می‌توان به رشد همه جانبه شخصیت او کمک کرد. انتقال فرهنگ به کودک در جریان سه نوع کارکرد خانواده، یعنی کارکرد وضعی، کارکرد مستمر و کارکرد مأموریتی انجام می‌گیرد. انتقال فرهنگ بر اساس کارکرد وضعی خانواده، بدون برنامه‌ریزی و در فرایندی جاری به انجام می‌رسد. کارکرد وظیفه‌ای خانواده به کمک فرهنگ‌پذیری خود

¹. Leitner

انگیزه آمده و آن را تکمیل می‌کند. وقتی خانواده برای انتقال فرهنگ جامعه به کودک و نوجوان، برنامه‌ریزی خاصی می‌کند و در انتقال محتویات فرهنگی، برنامه‌ی ویژه‌ای را به اجرا در می‌آورد، دست به انتقال فرهنگی برنامه‌ریزی شده می‌زند (چرچیل، لئو، برنان، سلمایر، کندال و همکاران؛ ۲۰۱۸).

کارکرد اجتماعی خانواده

عملکرد خانواده در زمینه حفظ، اصلاح و ارتقای ساختارها و فرایندهای اجتماعی در سطوح قومی، منطقه‌ای و جهانی، کارکرد اجتماعی خانواده نام دارد. مهم‌ترین وظیفه‌ای که خانواده در این زمینه بر عهده دارد، محافظت از خود است. در صورتی که خانواده در جهت حفاظت از خود به عنوان هسته اولیه نهادی اجتماعی موفق شود، در کارکرد اجتماعی خود، توفیق یافته است (لیتیر، ۲۰۰۳).

کارکرد اقتصادی خانواده

عملکرد خانواده در جهت تولید کارآمد، انباشت مناسب و مصرف بهینه سخت‌افزاری و نرم‌افزاری سرمایه‌ها و امکانات اقتصادی جامعه، کارکرد اقتصادی خانواده را تشکیل می‌دهد. در گذشته و نیز در برخی از خانواده‌های روستایی نقش اقتصادی خانواده به شکل جامع‌تری جریان دارد. خانواده‌ای روستایی که در آن تمامی مراحل تولید کشاورزی به عنوان یک وظیفه خانوادگی تلقی می‌شود و تمامی اعضا از مرحله تولید تا مصرف کالاهای کشاورزی نقش ایفا می‌کنند، نمودی از کارکرد جامع اقتصادی را به نمایش می‌گذارد. این نوع خانواده‌ها دارای کارکرد اقتصادی گسترده‌تری نسبت به خانواده‌های شهری‌اند. خانواده‌های شهری اغلب در تولید به طور مستقیم نقشی ندارند، هر چند که نیروهای کار در سازمان‌ها و نهادهای اقتصادی بزرگ، در دل همین خانواده‌ها زندگی می‌کنند، لیکن خانواده خود یک واحد تولیدی به شمار نمی‌آید (چرچیل و همکاران، ۲۰۱۸).

¹. Churchill, Leo, Brennan, Sellmaier, Kendall & et al

فرهنگ ازدواج و خانواده در ایران

ازدواج از منظر بعد فردی و اجتماعی یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های جدی و اساسی تشکیل هر جامعه سالم به شمار می‌رود. خانواده نیز یکی از کهن‌ترین و در عین حال مهم‌ترین نهادهایی است که انسان اجتماعی به وجود آورده و در سایه آن زیسته است. اهمیت و ضرورت تشکیل نهاد خانواده و امر ازدواج بر کسی پوشیده نیست، حال آنکه به لحاظ مقتضیات فرهنگی - اجتماعی جامعه ما و توجه ویژه اسلام به ازدواج، این امر اهمیت بیشتری می‌یابد. فرهنگ غالب در هر جامعه‌ای نقش بسیار سازنده در نحوه و سبک زندگی افراد ایفا می‌کند. ازدواج هم به عنوان مهم‌ترین رویداد زندگی تحت تأثیر مستقیم فرهنگ و ارزش‌های حاکم بر جامعه است. در جوامع مختلف، آداب و رسوم متفاوتی رایج است. گاه عقاید جامعه‌ای با عقاید جامعه دیگر در تضاد است و این موضوع به‌ویژه در مسأله زناشویی قابل توجه است (آقاسی و فلاح؛ ۱۳۹۴).

در ایران معمولاً پیشنهاد ازدواج از سوی پسر مطرح می‌شود و پس از موافقت دختر و خانواده‌های طرفین، مراسم جشن نامزدی و عقد مختصری با حضور خویشاوندان نزدیک دو خانواده انجام می‌گیرد. در این مراسم صیغه شرعی عقد جاری می‌شود و از این تاریخ دختر و پسر محرم، و شرعاً زن و شوهرند، اما بر طبق عرف، زمان رسمی آغاز زندگی مشترک به پس از مراسم عروسی موکول می‌شود. از سایر فرهنگ‌ها و رسوم ایرانی در برگزاری مراسم ازدواج می‌توان به تبادل حلقه ازدواج، تخصیص مهریه و شیرب‌ها، هدیه دادن، مراسم حنابندان، ولیمه شب عروسی و غیره اشاره کرد، البته تعدادی از مراسم‌ها با توجه به قومیت و مناطق مختلف ایران متفاوت بوده و به شکل خاص خود برگزار می‌شوند. آداب اجتماعی رایج در یک جامعه نیز در طبقات اجتماعی و ساکنان قسمت‌های مختلف یک کشور متفاوت است و گاه در پیوندهای زناشویی مشکلاتی را ایجاد می‌کند.

آداب و رسوم روستا با شهر و آداب و رسوم اصناف و طبقات مختلف اجتماع با یکدیگر فرق دارد. از این رو ضرورت دارد در امر ازدواج همه این موارد مورد توجه قرار گیرند.

تحولات خانواده در ایران و جهان

خانواده بدون شک اصلی‌ترین نهاد در جامعه به شمار می‌آید که چه در گذشته و چه در جامعه امروزی کارکردهای مهمی را داراست؛ لذا انعکاس تغییر در خانواده آنقدر مهم است که می‌تواند به کل جامعه تعمیم یابد. تلاش برای فهم تغییر و پویایی نظام‌های اجتماعی از جمله نهاد خانواده، همواره امری مطلوب و ثمربخش است.

تحولات خانواده در جهان

بر اساس مستندات موجود، قدیمی‌ترین ساختار خانواده‌های بشری، خانواده‌های مادر تبار^۱ بودند. با گذشت زمان و با رواج صنعت و کشاورزی به تدریج خانواده‌های پدر تبار^۲ شکل گرفتند. خانواده مدرن برای اولین بار در انگلستان قرن ۱۶ به وجود آمد. در آن دوره الگوهای جدیدی از روابط و زندگی خصوصی زوجین شکل گرفت. عشق، جاذبه‌های شخصی و سازگاری به عنوان اساس زندگی و انتخاب همسر تلقی شد و به صورت فراگیر در صد سال اخیر در جهان غرب رواج یافت. تأکید بر تعلقات عاطفی میان زن و شوهر، خانواده مدرن را از خانواده‌های گذشته متمایز می‌کند؛ بنابراین انتظار آن می‌رفت خانواده مدرن به لحاظ عاطفی خود کفا باشد و با به حاشیه راندن سایر خویشاوندان تعلقات میان افراد خانواده هسته‌ای، متشکل از زن، شوهر و فرزندان، عمیق‌تر و عاطفی‌تر شود (دیزارد و گادلین، ۱۹۹۰).

1. Matrilineal family

2. Patrilineal family

3. Dizard & Gadlin